

Sławomir Ślaski

Uczony zorientowany na tworzenie koncepcji teoretycznych

Studia Psychologica nr 7, 7-11

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR ŚLASKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

UCZONY ZORIENTOWANY NA TWORZENIE KONCEPCJI TEORETYCZNYCH¹

Profesor Zbigniew Antoni Zaborski – bo on nim ten artykuł – urodził się 25 I 1926 r. na Huculszczyźnie w Jabłonowie, kilka kilometrów od powiatowego miasta Kosowa (obecnie na Ukrainie) w województwie stanisławowskim, wtedy tuż przy granicy rumuńsko-polskiej.

Ojciec był pracownikiem sądowym, a matka zajmowała się domem. Tu przyszły uczoney ukończył szkołę podstawową i pierwszą klasę Gimnazjum Towarzystwa Szkół Ludowych.

Po wybuchu II wojny światowej cała rodzina schroniła się w Rumunii w miejscowości Craiova. Tam przyszły profesor zdał maturę i zaczął – pod wpływem lektur Le Bona i Witwickiego – uczyć się na uniwersytet w Bukareszcie. Studia o specjalności psychologicznej podjął dopiero w 1945 r. na Wydziale Filozofii i Literatury, tutaj także uczył się na wykłady z prawa.

Po zakończeniu II wojny światowej naukę psychologii kontynuował wspólnie z Z. Skornym, M. Kulczyckim i M. Porębską na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Wrocławskiego pod okiem znanych profesorów psychologii i filozofii Kreutza i Gaweckiego. W 1949 r. po napisaniu pracy pt.: *Przyczynek do psychologicznej analizy pewności siebie* uzyskał magisterium (tylko na ocenę dostateczną) i miał być asystentem, ale zwolniono z uniwersytetu prof. Kreutza i niedoszły naukowiec musiał zacząć pracę pedagogiczną – i kontynuować ją przez siedem lat – w ośrodkach wychowawczych i szkołach średnich – w Nysie, Karpaczu, Niemodli-

¹ Tak o sobie mawiał zmarły Profesor, ponieważ zawsze dążył do uogólnienia wyników badań.

nie i Różanie. Był tam wychowawcą i prowadził lekcje łaciny, logiki i historii. Ale to właśnie prof. Kreutz zainspirował – przyszłego uczonego – problemami badawczymi z metodologii i samoświadomości.

Dopiero w 1957 r. – po kilku nowatorskich artykułach w zakresie pedagogiki – zaproponowano mu pracę naukową w Warszawie w Instytucie Pedagogiki przy Ministerstwie Oświaty, a następnie aż do 1990 r. w Instytucie Kształcenia Nauczycieli. W latach 1991-2002 pracował w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, a w latach 2003-2005 na Wydziale Psychologii w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie.

Doktorat obronił w 1960 r. na podstawie rozprawy pt.: *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, a habilitację *Podstawy wychowania zespołowego* uzyskał w 1968 r. na Wydziale Pedagogiki i Psychologii w Uniwersytecie Warszawskim. W 1981 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1992 tytuł profesora zwyczajnego.

Zmarł w Warszawie 26 II 2006 r.

Wyróżnienia:

Nagroda I stopnia Ministra Oświaty i Wychowania – 1981;
Nagroda Naukowa Dyrektora Instytutu Kształcenia Nauczycieli – 1987;
Nagroda Rektora Uniwersytetu Warszawskiego II stopnia – 1994;
Nagroda Rektora Uniwersytetu Warszawskiego (indywidualna) – 1996.

Przynależność do organizacji naukowych:

Polskie Towarzystwo Psychologiczne – członek;
European Association of Social Psychology – członek;
European Association of Personality – członek;
International Society for the Study of Personal Relationships – członek;
The International Network on Personal Relationships – członek.

Działalność badawcza

Przedmiot zainteresowań Profesora znalazł odzwierciedlenie w pracach magisterskich i doktorskich, ale przede wszystkim w dorobku naukowym, który był imponujący, ponad 700 artykułów.

Rezultaty tych empirycznych badań były następujące:

- 40 prac magisterskich;
- 4 rozprawy doktorskie;
- 4 recenzje rozpraw habilitacyjnych;
- 2 recenzje dorobku naukowego do uzyskania tytułu profesora;
- 26 książek naukowych i popularnonaukowych;
- 700 artykułów naukowych i popularnonaukowych.

Profesor stworzył kilka teorii pedagogicznych i psychologicznych, chociażby m.in. wyrównywania postaw emocjonalnych, równowagi interpersonalnej, struktury „ja”, pewności siebie, sprawiedliwości wewnętrznej lub treści i form samoświadomości.

Warto na koniec przypomnieć pokrótce założenia teorii średniego zasięgu skonstruowanych przez Profesora – najbardziej zaawansowanych pod względem meto-

dologicznym m.in. równowagi interpersonalnej, sprawiedliwości wewnętrznej, struktury „ja” i ogólnej teorii treści i form samoświadomości.

1. STRUKTURA „JA”

Struktura „ja” może być rozpatrywana jako proces nabywania samoświadomości, w którym w wyniku osobistego doświadczenia tworzy się podstawowe „ja”, w skład którego wchodzi indywidualne „ja”, zewnętrzne „ja”, obronne „ja” i refleksyjne „ja”. Taki podstawowy układ wpływa w zasadniczy sposób na powstawanie samowiedzy i samooceny danej jednostki – zwanym układem funkcjonalnym, a także na wytworzenie się idealnego „ja”, czyli indywidualnego wzoru osobowego – zwanego układem aksjologicznym. Między wymienionymi układami istnieją obustronne zależności i interakcje. I tak np. idealne „ja” może wpływać na funkcjonowanie zewnętrznego „ja”, co przejawiać się może w zbyt dokładnym przestrzeganiu norm społecznych. Ale także może być odwrotnie, zewnętrzne „ja” może wpływać na idealne „ja”, co może przejawiać się tym, że osoba urealnia i racjonalizuje swoje zachowania w zależności od sytuacji, w jakiej się znajdowała. By dana jednostka funkcjonowała adekwatnie w otoczeniu społecznym powinna zachodzić równowaga pomiędzy indywidualnym „ja” i obronnym „ja”, a zewnętrznym „ja” i refleksyjnym „ja”.

2. RÓWNOWAGA INTERPERSONALNA

Równowaga interpersonalna polega na konfrontacji własnych możliwości psychologicznych (samoocena, kompetencje, role społeczne) z możliwościami oceniającego partnera. Gdy nasza ocena siebie jest pozytywna i zgodna z oceną partnera to odczuwamy pozytywne emocje i skłonni jesteśmy do zawarcia bliższej znajomości. Gdy nasza ocena jest niezgodna z oceną partnera to odczuwamy negatywne emocje i jesteśmy skłonni wycofać się z kontaktów z daną osobą. Istotną rolę więc w równowadze interpersonalnej odgrywa postawa partnera wobec nas, a szczególnie sfera emocjonalna. Chociaż także ważną rolę w równowadze interpersonalnej odgrywają zachowania drugiej osoby, jej oceny, osobowość i pełnione role społeczne. Najbardziej pożądaną formą równowagi interpersonalnej jest ekwiwalencja, tzn. przejawiając wobec kogoś życzliwość oczekujemy z jej strony wzajemności.

3. TEORIA SPRAWIEDLIWOŚCI WEWNĘTRZNEJ

W teorii tej przyjęto, że niektóre osoby wykazują się standardowym poziomem sprawiedliwości wewnętrznej – bycie obiektywnym w stosunku do siebie. Funkcjonowanie tego standardu pozwala na adekwatnym uświadamianiu sobie własnych przeżyć i właściwej percepcji świata zewnętrznego. Wtedy to pozwala danej jednostce poprawnie funkcjonować w stosunkach wobec siebie i innych osób. Istotnym elementem standardu sprawiedliwości wewnętrznej stanowi justyfikator – emocjonalno-poznawcza struktura, która wpływa na życie wewnętrzne jednostki, a co za tym idzie na relacje interpersonalne. By justyfikator funkcjonował adekwatnie konieczne są inne czynniki psychologiczne jednostki, a mianowicie: samoocena, samoświadomość, wgląd w siebie i system wartości. Osoby wykazujące się standardowym poziomem sprawiedliwości wewnętrznej charakteryzują się otwartością i plastycznością procesów poznawczych, otwartością i zaufaniem w stosunku do innych osób oraz odpowiedzialnością za własne zachowanie.

4. TEORIA TREŚCI I FORM SAMOŚWIADOMOŚCI

Teoria ta wyodrębnia treści wewnętrzne, np. własne myśli i emocje i treści zewnętrzne np. oceny innych osób. Przedstawione treści mogą być przetwarzane w następujący sposób: emocjonalny i egocentryczny – forma indywidualna samoświadomości, obronny na podłożu niepokoju i lęku – forma samoświadomości obronna, społeczny, w miarę zobiektywizowany – forma samoświadomości zewnętrznej i w sposób symboliczny i abstrakcyjny – forma samoświadomości refleksyjnej.

Na podstawie tej teorii – najbardziej zaawansowanej metodologicznie – powstało wiele badań, co zostało uwiecznione w Księdze Pamiątkowej *Samoświadomość a jakość życia* (2004) ku czci 40-lecia pracy naukowej profesora Zbigniewa Zaborskiego.

Warto jeszcze dodać, że teoria treści i form samoświadomości znalazła uznanie na amerykańskim rynku psychologicznym, w 2004 r. opublikowano jej założenia i implikacje w czasopiśmie „Imagination, Cognition & Personality”. Tym samym spełniło się jedno z wielu marzeń Profesora, by przełamać w zakresie badań nad samoświadomością hegemonię uczonych ze Stanów Zjednoczonych.

5. BIBLIOGRAFIA WAŻNIEJSZYCH PRAC:

KSIĄŻKI

- 1964, *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, Warszawa, PWN.
 1967, *Podstawy wychowania zespołowego*, Warszawa, PWN.
 1976, *Wstęp do metodologii badań pedagogicznych*, Wrocław, Ossolineum.
 1977, *Psychospołeczne problemy wychowania*, Warszawa, Nasza Księgarnia.
 1980, *Z pogranicza psychologii społecznej i psychologii osobowości*, Warszawa, PWN.
 1986, *Trening interpersonalny*, Warszawa, Ossolineum.
 1986, *Psychospołeczne problemy sprawiedliwości i równości*, Warszawa, PWN.
 1989, *Psychospołeczne problemy samoświadomości*, Warszawa, PWN.
 1995, *Osobowość Lecha Wałęsy*, Warszawa, Oficyna Naukowa.
 1996, *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości*, Warszawa, Profi.
 1996, *Samoświadomość i samoświadomość człowieka*, Warszawa, Eneteia.
 2000, *Teoria treści i form samoświadomości*, Warszawa, Żak.
 2001, *Problemy psychologii życia*, Warszawa, Żak.
 2002, *Człowiek jego świat i życie*, Warszawa, Żak.

ARTYKUŁY NAUKOWE

- 1967, Koncepcja wyrównywania postaw w stosunkach międzyosobniczych. *Studia Socjologiczne*, 3.
 1967, O integralne ujęcie procesu wychowawczego. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1.
 1967, Wyrównanie postaw emocjonalnych u dzieci nerwicowych. *Psychologia Wychowawcza*, 4.
 1968, Funkcja potrzeb w stosunkach interpersonalnych. *Psychologia Wychowawcza*, 5.
 1969, Koncepcja społecznego rozwoju dziecka. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1.

- 1969, Próba eksperymentalnej weryfikacji koncepcji wyrównywania postaw. *Psychologia Wychowawcza*, 1.
- 1970, Próba zastosowania koncepcji wyrównywania postaw do zjawisk psychopatologicznych. *Studia Socjologiczne*, 2.
- 1973, Teoria równowagi interpersonalnej. *Studia Socjologiczne*, 3.
- 1975, Próba interpersonalnej analizy zjawisk religijnych. *Przegląd Humanistyczny*, 6.
- 1982, Theory of internal and external justice. W: H. Hiebsch (red.), *Social Psychology*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- 1983, Bias in teaching and education. *School Psychology International*, 4.
- 1983, Teoria równości. *Studia Socjologiczne*, 2.
- 1985, Psychospołeczne problemy funkcjonowania samoświadomości. *Studia Filozoficzne*, 5.
- 1987, A theory of internal and external self-consciousness. *Polish Psychological Bulletin*, 4.
- 1988, For the wider content of self-awareness analysis. *Polish Psychological Bulletin*, 1.
- 1993, Dysonans poznawczy a samoświadomość. *Przegląd Psychologiczny*, 3.
- 1999, Wpływ społeczny a samoświadomość. *Czasopismo Psychologiczne*, 4.
- 2003, Równowaga życiowa. W: A. Motycka (red.), *Wiedza i emocje*. Warszawa: PWN.
- 2004, Contents and forms theory of self-awareness. *Imagination, Cognition, Personality*, 2-3.
- 2007, Samoświadomość a atrybucja. *Roczniki Psychologiczne*, 1.

BIBLIOGRAFIA

- Zaborowski, Z. (2002). *Człowiek jego świat i życie*. Warszawa: Żak.
- Zaborowski, Z. (1977). *Psychospołeczne problemy wychowania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Zaborowski, Z. (1999). *Notatnik psychologa*. Warszawa: Eneteia.